

Bahaeddin Özkişi Neden Unutuldu?

Ahmet Cüneyt ISSI

1975 yılının Kasım ayında aramızdan ayrılan hikâye ve roman yazarı Bahaeddin Özkişi¹ (d. 19 Haziran 1928), Milli Eğitim Bakanlığının 2004 yılında *Sokakta* adlı romanı 100 Temel Eser listesine alınana kadar, sınırlı sayıda okurun tanıdığı, üzerinde yeterince durulmamış, unutulmaya terk edilmiş bir yazar konumundaydı.² Neredeyse 30 yıl süren uzun suskunluk veya görmezden gelme tavrı, bu tarihten itibaren, ‘nispeten’ bozuldu. Bakanlığın listeyi yayımlamasının ardından, 29 Ağustos 2004 tarihli *Sabah* gazetesi’nde, Ahmet Hakan Coşkun’un kaleme aldığı “Kim Bu Bahattin Özkişi?” başlıklı yazı, o ana kadar listede herhangi bir eser gibi duran *Sokakta*’yı ve dolayısıyla yazarını, birdenbire bir merak ve ilginin odağı haline getirdi. Coşkun’un, sonunda “... listede adı söylendiğinde “O da kim yahu?” denilecek bir yazar da var. Aşına olmadığımız bu yazarın adı: Bahattin Özkişi. Tavsiye edilen eserinin adı: *Sokakta*. Merak ettiğim şu: Acaba gerçekten “hakkı teslim edilmemiş” bir yazarla mı karşı karşıyayız, yoksa ülkemizin en güzide müessesesi “torpil” burada da mı devreye girdi?” dediği yazısının ardından, listede yer almasının “torpil” değil, “hakkı teslim edilmemiş” bir yazara hakkının teslim edilmesi anlamına geldiğini ifade eden yazılar kaleme alınmıştır. Kısa ve bir bakıma Coşkun’a cevap vermek

- 1 Yayımlanış tarihlerine göre, Bahaeddin Özkişi’nin eserleri şunlardır: *Bir Çınar Vardı* (öyküler), Vakit Matbaası, İstanbul 1959; *Köse Kadı* (roman), Ötüken Yayınları, İstanbul 1974; *Göç Zamanı* (Öykü) Ötüken Yayınları, İstanbul 1975; *Uçtaki Adam*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1975; *Sokakta*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1975. Yazarın bütün hikâyeleri, yayımlanmamış olanlarla birlikte *Göç Zamanı* (*Bir Çınar Vardı, Göç Zamanı, Papağan Dedi ki*), adıyla 2008 yılında Ötüken Yayınları tarafından basılmıştır.
- 2 2004 yılı öncesinde Özkişi’yle ilgili yapılmış az sayıdaki belli başlı çalışmalar şunlardır: Ahmet Nuri Yüksel, “Bahaeddin Özkişi”, *Devlet gazetesi*, Kasım- Aralık 1975, Ankara; Vecdi Bürün, “Sanatkârın Ölümü ve Bahaeddin Özkişi”, *Orta Doğu gazetesi*, 27 Ocak 1976; Cemâl Kurnaz, “İhmalin Gölgede Bıraktığı Yazar”, *Divan*, S. 4, Şubat 1979, s. 22; Ersin Özarslan, *Bahaeddin Özkişi’nin Hayatı, Şahsiyeti ve Eserlerinin Tahlili Üzerinde Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Lisans Tezi, (Tezi Yöneten: Prof. Dr. Ömer Faruk Akün), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, No: 21061, İstanbul 1984, 146 s.; Mehmet Nuri Yardım, “Osmanlı’nın Uçbeyi: Bahaeddin Özkişi”, *Türkiye gazetesi*, 10 Kasım 1997; Mehmet Nuri Yardım, “Romanımızın Ermiş Adamı: Bahaeddin Özkişi”, *Edebiyatçılarımız Konuşuyor* içinde, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2000, s. 109-112; “Bahaeddin Özkişi Dosyası”, http://www.dergibi.com/dosya/bahaeddin_ozkisi.asp#11

kaygısıyla yazılmış çoğu gazete yazısı olan bu yazıları, Özkışı'nın "hakkı teslim edilmemiş bir yazar" olduğunu biyografisini ve eserlerini inceleyerek ortaya koyan daha geniş çalışmalar, tez çalışmaları vb. takip edecektir.³ Bu anlamda, Coşkun'un adını bile duymadığını söylediği yazısı, aslında, yazarla ilgili çalışmaları kıskırtmıştır. Ahmet Hakan Coşkun, konuyla ilgili kaleme aldığı ikinci yazısında, okurlarından özür dileyecektir.⁴

Ayrıca, bu süreç içinde bazı resmî/sivil kurum ve kuruluşlar, vakıflar Özkışı'yi anmak, çeşitli yönleriyle onu ve eserlerini tanıtmak, değerlendirmek üzere programlar tertip etmişlerdir. Bunlardan ilki, Mehmet Nuri Yardım öncülüğünde, 10 Kasım 2004'te Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul şubesinde gerçekleştirilmiştir. Ölümünün 30. yılı münasebetiyle düzenlenen bir başka toplantı, Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfında gerçekleştirilmiştir. 20 Kasım 2006'da *İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*'nün düzenlediği ve Beyazıt Devlet Kütüphanesinde gerçekleştirilen programa ise "Fatihli Romancı Bahaeddin Özkışı" başlıklı konferansıyla Mehmet Nuri Yardım, yazarla ilgili hatıralarını anlatan bazı dostları ve ailesi katılmıştır. Dinleyiciler, program sonunda Özkışı'nın fotoğraflarından, yaptığı maket evlerden, hakkında yazılmış yazılardan ve eserlerinden oluşan bir sergiyi gezme imkânını da bulmuşlardır. Özkışı'yla ilgili çalışmalar, hâlihazırda da devam etmektedir.

Yayımlanmış üç öykü kitabı, üç de romanı bulunan Özkışı'nın uzunca bir süre unutulması, görmezden gelinmesi ve 2004 yılından itibaren ise hatırlanması, en başta, siyasal iktidarla ve-maalesef- edebî tavrını da iktidara

3 Ahmet Hakan'ın yazısından sonra, o hızla ilk birkaç yıl içinde yapılmış bazı çalışmalar şunlardır: Ahmet Kekeç, "Kitap Okunacaaak! Oku!", *Yeni Şafak* gazetesi, 30 Ağustos 2004; Emre Aköz, "Kim Bu Bahaeddin Özkışı", *Sabah* gazetesi, 31.8.2004; "Bahaeddin Özkışı Polemiği", *Yeni Asya* gazetesi, 3 Eylül 2004; Mehmet Nuri Yardım, "Bahaeddin Özkışı", *Yeni Çağ*, 3 Eylül 2004; Emre Aköz, "Kötülük: İçte mi, Dışta mı?", *Sabah* gazetesi, 5 Eylül 2004; Ömer Lekesiz, "Bahaeddin Özkışı'nın Öyküleri", *Hece*, S.: 96, Aralık 2004, s. 103-107; Mehmet Nuri Yardım, "Bir Tartışmayla Gündeme Gelen Yazar: Bahaeddin Özkışı", *Türk Edebiyatı*, S.: 373, Kasım 2004, s. 4-10; Mehmet Nuri Yardım, "Edebiyatımızın Özge Kişisi: Bahaeddin Özkışı", *Kayıp İstasyon* içinde, Şule Yayınları, İstanbul 2005, s. 243-264; Nazire Erbay, *Bahaeddin Özkışı'nın Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Mehmet Törenek), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2007; "Yayımlanmamış Hikâyeleri Çerçevesinde Bahaeddin Özkışı'nın Hikâyeciliği", *Türkoloji Kültürü*, C. 1, S. 1, Kış 2008, s. 27-33; "Bahaeddin Özkışı'nın Eserleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme", <http://www.ilesam.org.tr/sdetay.asp?id=421&did=1957>; Aydın Adnan Gümüş, *Bahaeddin Özkışı'nın Eserlerinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Vedat Kurukafa), Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla 2006, 237 s.; Umay Selcen Yılmaz, *Bahaeddin Özkışı'nın Romanlarının Tematik ve Yapı Bakımından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tarkan Özcan), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006; http://www.Dergi-bi.com/dosya/bahaeddin_ozkisi.asp#1.

4 "Toplu Özür", *Sabah* gazetesi, 3 Eylül 2004.

göre belirleyen sanat kamuoyuyla; kısası, kanonik edebiyat kavramıyla ilintili olmalıdır. Bir sanatçının, üzerindeki tozlardan arındırılıp yeniden dolaşıma sokulması, güncel edebiyata dâhil edilmesi edebiyatın ölçütleri ve edebiyat eleştirmenleri eliyle olsaydı, elbette, çok daha takdire şayan olurdu. Cemil Meriç ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın üzerindeki tozları silkeleyen 1990'lı yıllarda, İletişim ve Yapı Kredi Yayınları olmuşken, Özkişi'nin üzerindeki tozlar, iktidar eliyle silkelenmiştir. Bu, ne yazık ki iktidar karşıtı birçok insanda Bahaeddin Özkişi'nin sanatçı kimliğine dair, her zaman ön yargı oluşturan bir durum olacaktır. Şimdi, ne bu tartışmaya ne de iktidar ve edebiyat/sanat ilişkisi etrafında, dile getirdiğimiz kanon kavramına girmek istemiyoruz. O nedenle, Bahaeddin Özkişi neden unutuldu? sorusunu, yazarın bağlı olduğu düşünce ve kültür havuzunu; demek kimliği ve kişiliğini, eserlerini ve bunlarda ele aldığı meseleleri dikkate alarak cevaplamaya çalışırsak, gözümüze çarpan hususları (bu hususlardan bazıları eserleriyle, bazıları ise, kimliği ve kişiliğiyle ilgilidir) şöyle sıralayabiliriz:

1. *Bir Çınar Vardı* adlı ilk hikâye kitabı dışında, yayımlanan diğer eserlerinin *milliyetçi* görüşe sahip Ötüken Yayınlarından çıkmış olması. Böylece, okuyacakları kitapları, üzerinde yazılı olan “yayınevi”ne dikkat ederek belirleyen bir okur kitlesinin karşısında, Özkişi'nin eserlerinin okuru, daha en baştan, kısıtlanmış olur

2. Eserleri Ötüken Yayınlarından çıkmış olsa bile, Ötüken Yayınlarının temsil ettiği düşünce dünyasına tam oturmayan bir söyleme sahip olması.

Özkişi'nin eserleri, *siyah/beyaz, iyi/kötü, milliyetçi/kozmopolit...* gibi keskin karşıtlıklar ya da belli bir ideolojinin katı ve tartışılmaz doğruları üzerine kurulmaz. Onda insan dili, dini, ideolojisi ne olursa ne olsun, bütün zaafı, ulvi ve şeytani yönleriyle, daha çok insanın iç dünyası/vicdanı ve akıp giden hayat/nefs arasındaki çelişkileri ile birlikte ele alınır. Öyle ki, genelde hiçbir ideolojinin yaklaşmayacağı ve yaklaşmamak için de, ardını toplumsal, tarihsel ve ekonomik dayanaklara veren şık, güçlü ve karizmatik kahramanlar ürettiği bir zamanda o, eserlerini kendisiyle yüzleşmemek/unutmak için bu yollara sapmayan; zaferin önce içte kazanılması gerektiği, aksi takdirde *dışarı'ya doğru gelişen/ilerleyen bir zaferden söz edilemeyeceği bilincinde olan; bu anlamda, 'önce kendisiyle mücadele eden' ve bu halleriyle, yüzeysel bakış açısına sahip okurların 'pasif' diye nitelendirebileceği karakterler etrafında kurmuştur. Söz konusu hassasiyet ve bilincin esas perspektif olarak konulması, 1974-1975 yıllarında bir hikâye kitabı ve üç romanı Ötüken Yayınlarından çıkan Özkişi'nin bilinirliğini mahdut bir okur kitlesiyle sınırlı bırakmıştır. Bu noktada, eserlerinin yayımlandığı yılların siyasal atmosferi, yani ideolojik okumaların yoğun olduğu bir döneme tekabül etmesi ve popülizmin yaygın etkilerini hesaba katmak gerekir. Buna göre, Özkişi'nin 'zamanına denk gelmediği' söylenebilir. Çünkü, eserleri ne dönemin*

yaygın ‘popülist’ beklentilerine cevap verir, ne de fark edilmek, benimsenmek için kendisini belli bir siyasal anlayışın sözcüsü kılığına sokarak ‘cılar’. Demek istediğim, eserlerinin aslında o yılların *Ötüken* Yayımevini takip eden okurların da çoğunun dikkatini çekmemiş olduğudur (Burada bir parantez açarak şunu da söylemem gerek: Milliyetçi camia, daha çok *Özkışı*’nin *Köse Kadı* ve *Uçtaki Adam* gibi, ‘olay’ yoğunluklu romanlarına ilgi göstermiştir. Bunda, sözü edilen eserlerin Osmanlı’dan söz etmesinin payı vardır. İnsan’ı bütün yönleriyle ele aldığı *Sokakta* romanı ile *Göç Zamanı*, *Bir Çınar Vardı* adlı hikâye kitapları ise bu camianın pek ilgisini çekmemiştir. Oysa, asıl *Özkışı* bu eserlerdedir). Fark edenler ise, herhâlde ‘dönemin *âciliyetleri*’ listesinde bu eserlere uyan, ‘cuk oturabilecekleri’ bir madde bulamamış olmalılar ki, üzerinde pek fazla durmamışlardır (Sıkı *Özkışı* okuru olduğumu bildiğim milliyetçi birçok dostum var; onları hariç tutuyor ve selamlıyorum. Bu arada, onların birçoğunun bugün ‘alternatif milliyetçi’ ya da ‘davaya ihanet edenler’ olarak adlandırıldığını belirtiyim). Çünkü, bu eserler ‘kusur’ üzerine kurulduğu, bir ‘fedai’ sertliğinde olmadıkları için, aktivistlere ihtiyaç duyulan o dönemde pek ‘öncelikli’ değildir. Cemil Meriç ve Ahmet Hamdi Tanpınar’ı bile ancak 1990’larda, o da, eserlerinin yayım hakkı İletişim ve Yapı Kredi Yayınlarına geçtikten sonra fark eden sol’un, *Özkışı*’yi fark etmemiş oluşunu ise, tartışmaya bile açmıyoruz. Oysa, erken fark edilmiş olsaydı, eserlerinde ele aldığı konular ve özellikle bu konuları tartışma biçimi; “önce vicdanda aklanma”, “önce nefs’e karşı galibiyet”, “içte bütünlük yoksa, cıla ve rol ile hiçbir yere varılmaz”, “asıl yüzleşme insanın kendi kendisiyledir”, “bizden olan’ın da ‘çamur’la bir bulaşmasının söz konusu olabileceği” gibi izlekler erken dönemde görülebilmiş olsaydı, siyasal, sosyal ve edebiyat hayatımızın tarihine farklı dipnotlar, izahlar ilave edebilirdik.

Özkışı, bir hikâyesinde geçmişiyile yüzleşmedikçe rahat edemeyeceğini düşünen bir karakteri ele alır. Karakterin kendini affedemediği, kirlendiğini ve bu kirden hiçbir zaman kurtulamayacağını düşündüğü bir ‘utanç anısı’ vardır. Bu, öğrencilik yıllarına aittir ve kısaca şöyle özetlenebilir. Okulda arkadaşlarının kendisinden uzak durmasını, öğretmeninin ikide bir azarlamasını sorun hâline getiren çocuk, bir 23 Nisan Bayramı günü, imam olan babasının tespih ve takkesini alıp öğretmeni ve arkadaşlarına, babasını taklit ederek küçük düşürdüğü bir gösteri sunar. Herkesin güldüğünü, çok eğlendiğini görünce, artık onlarla arasındaki mesafenin, soğukluğun kalktığını, kendisini aralarına kabul ettiklerini zanneder. Gösteri bittikten sonra, onların yine kendisine uzak durduklarını görür. İmam olan babasını küçük düşürmesine, onunla dalga geçmiş olmasına rağmen onlar, bu karakteri yine aralarına almamışlardır. Bahaeddin *Özkışı*, belki bu hikâyedeki karakter gibi, sırf onlara katılabilmek, aralarına girebilmek için babasını küçük düşürmediği için de, unutulmuş olabilir.

3. Yaygın ve bir ölçüde de kabul edilebilir olan ‘sanat ve edebiyat alanında milliyetçi camianın ciddi bir eleştirmene sahip olmadığı’ iddiasını, Özkişi’nin unutulmasının en önemli gerekçelerinden biri olarak görüyoruz. Bu tespiti ‘İslamcı’ zümreyi de koymak mümkündür. Elbette bu, 1970-1990 yılları arasını dikkate alarak belirttiğimiz bir tespittir. 1990’lardan itibaren, sevinerek söyleyebiliriz ki, bu tespit geçerliliğini yitirmiş, hatta tersine dönmüştür.

4. Bahaeddin Özkişi, hikâye ve romanlarını zamanın dergi ve gazetelerinde yayımlamadan, doğrudan kitap olarak vermiş bir yazardır (Dergilerde yayımlanmış çok az sayıdaki hikâyesi, ölümünden uzun yıllar sonra, 2008 yılında *Papağan Dedi ki* adıyla Ötügen yayınlarınca yayımlanmıştır). Ayrıca, dergi ve gazete gibi süreli yayınlarda yazıları da çıkmamıştır. O nedenle, kitapları yayınlandığında edebiyat ve sanat âleminin bu yazarla ilgili bir ön bilgisi yoktur. Bu da, sağlığında olduğu gibi, ölümünden sonra da fark edilmemesinde etkili olmuştur.

5. Genç yaşta ölümü (48 yaşında vefat etmiştir) ve yazarlık serüveninin kısa sürmesi, referanslarını ve adreslerini ortaya koymuş olsa bile, eserlerinin satır aralarının tam olarak doldurulmamış olmasına (“tam” sözcüğünü, kurmaca sanatının tekniklerinin ustalıkla biçimde kullanımı ve nihayet, eser sayısı arttıkça, bunlar üzerinde düşünme süresi uzadıkça, söz konusu tekniklerin olgunlaşması; tekniğin metinde ‘görünmezleşmesi’, onun materyal unsurlarına nüfuz ederek doğal bir parça oluşunu/fark edilmeyişini kastediyoruz) neden olmuştur. Bu anlamda, sanatçı olarak Özkişi, Emre Aköz’ün altını çizdiği gibi, ‘yarım kalmış bir proje’dir. Bu proje, çok daha önce fark edilmiş ve derinleştirilmiş olsaydı, bugünlerde tartışmaya açılan ‘muhafazakâr edebiyat’ bahsi çok daha zengin, sağduyulu ve toleranslı bir zeminde ele alınabilir; güdük birtakım argümanlarla oyalanılmayabilirdi. Muhafazakârlığın salt “muhafaza etmek”le ilintili olmadığı, kavramın aynı zamanda “muhafaza edilmemesi gerekenlerin atılması”yla; yani “ayıklamacı ve seçmeci” anlamlarının çok daha iyi anlaşılabilmesinde, bu bağlamda, ‘evrensel insan’ın peşinde olmanın muhafazakârlık demek olduğunun fark edilmesinde Özkişi’nin eserleri bir model olarak kullanılabilirdi.

6. Biyografisi, dünyayı algılayış biçimi ve yaşantısının şekillendirici eksenini oluşturan “mahviyet” ölçüsü, popülaritenin önemli aracı olan reklama iltifat etmeyen bu kişiliğin uzunca bir zaman görünmemesine neden olmuşsa bile, bugünkü görünürlüğünün en önemli ölçüsü de mahviyetkârlığı olmuştur. Demek istediğim, eserlerinin yeniden hatırlandığı bugün, hemen herkesin ittifakla onda bir “değer” olarak öne çıkardığı yön, bütün eserlerinden ruhumuza aks eden mahviyettir.

7. Roman ve hikâyelerinde ele aldığı konular ve vermeye çalıştığı mesajların devrin ilgisini çekmediğini, yukarıda bir yerlerde, eserlerini basan yayınevinden söz ederken biraz tartışmıştık. Bu tartışmaya, şimdi yaşadığı sosyal çevreyi, bir tarikate mensubiyeti, yazarlık serüveninde çok olumlu bir yer işgal eden eşiyle geç evlenmesi ve evliliğinden çok kısa bir zaman sonra da ölümü ... gibi hususların eklenmesi gerekir.

Edebiyatımızı ve edebiyatçılarımızı güncel yahut siyasal kimi ölçülere feda ettiğimiz, sanatı ve sanatçıyı takdir yetkesini o alanın eleştirmenlerine değil, siyasal iktidara devrettiğimiz, iyi eser'i, arkasını yasladığı güncel siyasal/ideolojik düşünceye göre tayin ettiğimiz, reklamların çıkardığı “gürültü” eşliğinde tercihlerimizi yaptığımız sürece, “Bahaeddin Özkişi neden unutuldu?” soru cümlesini, sadece cümledeki isimi değiştirerek, ikide bir sormak zorunda kalacağız. Hep aynı cevapları duyacağımız kesin.